

Viženčar.

Povest.

Spisal *Anton Koder.*

I.

Bilo je spomladi leta 184—. Po holmih je že davno izginol sneg. Le kedar so kmetje v dolini proti večeru v zakot, t. j. v višavo med Grintovec in Košuto pogledovali, pomišljujoč, kakovo vreme bode drugi dan, kajti jasno ali oblačno nebó v tem gorskem zakotji bil jim je, kar svet pomni, negoljufiv prorok vremenski, zmajevali so z glavo in dejali: „Hudiman, Grintovec je še vedno v sneženem plašči, kakor zaklet je v večno zimo, ako je že tudi kopno okoli in okoli.“ In ravno to ni dobro znamenje. Iz prepričanja vedó, da je bila pred petnajstimi leti strašna kolera v dolini, ker je še o tem času Grintovec bel plašč nosil, da je nekaj let pozneje vso setev toča pobila itd. In tudi letos, sveti križ božji, ne kaže to znamenje nič prida. O vojski se govori okrog in okrog. Ogri se bajè „puntajo“, sosedov sin je iz Italijanskega pisal, da tam vse kar vre proti cesarskim, in najboljša priča je to, da je birič že v nedeljo pred crkvijo klical, da bode letos še éna nabira mladenčev v vojake in da bode raznašal takoj liste vojaškim novincem, ter je zabičeval in grozil, kakova kazen čaka onega, ki se zoperstavlja cesarskemu kraljevemu povelju.

Takov spomladni večer, ko so ugibali poljski kmetje, tako imenujejo namreč gorjanci svoje sosede po dolinah, kakovo vreme bode drugi dan, korakal je po strmem potu možak, in če sodimo po tem, kako je svoje zavibane mustače včasih brez potrebe pogladil, kako je postajal in z železom okovano težko gorjačo v pot zapičil, svetlo s cesarskim orlom in rumenim obrobjem okinčano pokrivalo snel in nekaj kuštravih las od obeh stranij proti pleši na temenu poravnal in pa klet: „Prokleti Viženčar, kam so te krokarji v to gorsko gnezdo zanesli,“ lahko rečemo, da birič, to je bil ta gorski potovalec, ni o vremenu ugibal, temveč jezil se je, da mora še nocoj visoko v goro Viženčarjevemu sinu vojaški list izročiti.

Solnea je bilo komaj še za dober srp veliko ondi za laškimi hribi videti, ko dospe cesarski služabnik na višavo in zagleda pred seboj veliko zidano in pobeljeno poslopje. Biriču ni bilo novo. Mnogo potov je že korakal po strmini k Viženčarju. Vselej se mu je prišedšemu na vrh odvalil težek kamen od srca, kar je naznanjeval globok in dolg potegljaj sape iz prsij, kakor češ, zdaj smo pa tú, in Viženčarjev pravi brinjevec bode potolažil truden život, in tudi kaka mesena klobasa se bode izgubila v prazni želodec.

Saj je bil pa tudi Viženčar pravi mož. Trd sicer in neukreten kakor

hrastova skorja, kedar ga je bilo potreba pregovoriti za to ali ono misel; ponosen, kakor malo kdo, če se mu je velevalo od gosposke to ali ono; dobrovoljno in brez kletve ni ubogal nikdar. A vedel je tudi, kaj se spodobi, če stopi tuj človek v hišo. Že ime Viženčar mu je bilo nekako višje in boljše od navadnih Reparjev, Hruševcev, Srakarjev, kakor so se klicali navadno kmetje v dolini, in navdajalo ga je lepo notri v planine na Krvavec, Košuto in Strmi vrh pa do skalnatega Grintovca se razprostirajoče posestvo z nekako odurnim ponosom proti manj imovitim kmetom. Kdo mu je izbral ime Viženčar, ni znano. A umevno je, da so ga zvali tako zaradi višave njegovega doma, ki je odseval s svojimi vedno pobeljenimi stenami kakor bela cerkev po vsej gorenjskeji dolini in notri dol na ljubljansko polje.

In Viženčar je bil v resnici imovit kmet. Ker mu visoka lega ni bila ugodna za poljedelstvo, oral ni več prahe, travo je puščal rasti povsod in redil je goved dvajset parov v hlevih in na planinah, ovac in koz pa skoro sešteti ni bilo, kedar je računil viženski pastir, ali mu ni kakove odnesel pritepeni volk ali bistrooki jastreb, vozéč se ob vrtoglavih prepadih.

Viženčar je ravno v sobi skozi velike očali križe in kavke v velikej pratiki pregledoval in računil, koliko telet bodo še storile njegove krave sivke in breze in dimlje do semnja svetega Primoža v Kamniku, da jih tja s telički na prodaj požene, ktere bode Italijan drago plačal kakor vselej, ko birič pred durmi zakašlja in potem v zaduhlo, a prostorno stanišče stopi.

Ker se Viženčar zaradi tega ne da motiti in se niti ne ozre ne po prišleci, potrka birič s svojo okovano gorjačo ob tla in pravi: „Viženčar, če bode te vse zapomnili, kar tam notri stoji zapisanega, bode te pa učeni kakor večna pratika, ki vé kdaj bode solnce čez sto let mrknolo in pa pod katero zvezdo grozdje najboljše zori in se mošt dela, ha, ha! Viženčar, je-lite, tako je zapisano notri?“

Izgovorivši palico na kljuko ob zidu obesi in rine meni nič tebi nič s hrbitiščem naprej za omizje, kjer gospodar sedi, da črvive orehove noge škripljejo. Potem pa položi polagoma nekaj pisanja iz dolgo-petače oguljene suknje na mizo.

Viženčar, visokoraščen možak, povzdigne zdajci z žulavo desnico očali, premeri precej ostro soseda izpod njih, potem na pol osivele lase raz temnega čela pogladi in še le, ko z debelim svinčnikom pod znamenjem svetega Primoža velik križ nariše, pristavi:

„Muren, kaj pa ti kolovratiš že zopet po gorjancih, kaj dobrega te nikdar ne prinese sem? Vedno le daj, daj, nič kot daje naj izmed nas eden, to je gosposka beseda, kmetje so le molzne krave, nič drugega.“

Pri teh besedah položi očali raz nekoliko zarudelega nosa v pratiko in jo za podobo svetega Florijana v kotu viséčo potisne, izza pasú mehur

518
tobaka izvleče, ga pred biriča porine in pravi: „Kaj pa novega torej, kaj in — pa pil boš tudi, je-li?“ Potem ponosno vstane, omarico v zidu odpre, veliko in malo steklenico iz nje na mizo postavi, v manjšo kupo nekaj čiste tekočine vlije in déne: „Muren, zvrni ga, pravi brinjevec je, toliko vode ni v njem, da bi si vrabec z njo rep opral,“ sam pa po pisanji seže, ki pred tovarišem leži, a kakor da bi se bil spozabil, spusti ga v istem trenutku, menéč: „Kdo bi umel te kavke učene? Viženčar se jih ni učil nikdar, a zaradi tega mu ni bilo žal in mu neki tudi ne bode.“

Ko si birič Muren brke s kazalcem in palcem desne roke na novo po beriško naviha, meni: „Ne jezite se Viženčar, novcev danes ne bode potreba šteti, akoravno jih imate na mero pod podnicami zakopanih, a pila ga bodeva in še nekdo z nama za odhodnjo; potem pa puško na ramo, telečnjak na hrbet in „z Bogom ljub'ca, stariši“.“

Med tem ko se birič tako šali, poišče listič izmed pisanj, menéč, a ha! ta le bo pravi, nasloni se na omreženo okno in čita počasi in resno:

„Janez Gaber ali po domače Viženčarjev Janče se s tem listom opominja resno in zadnjič, da se ima v osem in štiridesetih urah po prejemu tega povelja oglasiti pri vojaški oblastniji v Ljubljani kot vojaški novinec in ob enem naznaniti, ali je pri volji plačati namestnika, sicer se bode po postavi proti njemu kot begunu postopalo.“

Prebravši svoj ukaz poškili birič nekako ponosno na svojega soseda: češ, tu veš zdaj, da te imam danes po drugej strani v oblasti ter si dá od Viženčarja v zapisnik velik križ v znamenje, da je resnično oddal ukaz, narisati, lastnoročno pa njegovo ime pripiše.

Viženčarju se med čitanjem skremži obraz v zaničljiv, nekako hudoben posmeh, hude velike obrvi pa se našopirite nad majhnimi sivimi očmi, in ko biričev list po mizi zatoči, pravi: „Kaj to meni mar? Gosposka naj ga sama išče, če hoče, jej povej! Jaz ga že tri dni nisem videl in si ga ne želim. To pa rečem nocoj tebi in vsakemu, rajši zadnji vinar vrh Grintovca v najglobji prepad vržem, nego bi ga gospôdi štel, da bi tako sprijeno seme vojaščine oprostila. To si zapomni!“ Izgovorivši napolni prazno kupico ter jo v enem dušku izprazni in krepko, da zazveni, na mizo postavi.

„Nič ne dé, nič ne dé, pa jeze ni potreba zaradi tega med nama,“ povzame pomirovalno birič, hudobno zamežika, potem se na desno proti možaku nagne in mu polglasno v uho šepeče:

„Kaj pa Cilja poreče, če Janče višnjeve hlače obleče, na Laško pomaršira in ondi morda za vselej z lastnim životom zemljo pognoji? Recite Viženčar, kaj!“

Viženčar se zgane pri teh besedah, kakor da bi ga bile iznenadile, dolgo časa v pol izpraznjeno kupo gleda, potem s koščeno pestjo ob mizin ogel udari, da se steklenica prevrne, in vzklikne: „Vrag, da bi se vsak jezik v mojo hišo utikal in nas po zobeh okoli nosil, molči birič o tem ali —.“

Poslednjega stavka ne izgovori, temveč s strupenim pogledom tovariša premeri, potem kupo pred-enj porine in pravi:

„Na pij, pa vsemu svetu povej, če hočeš, da Viženčarjev ne bode imel nikdar Cilje, in sicer zato ne, ker ima njegov stari še nekaj pravice in oblasti.“

„Nič jeze, pa nič hudobe, prijatelj,“ prigovarja zdajci birič tovarišu in pristavi potem: „Jaz sem le tako o dekletu omenil, ker sem pred nekimi tedni po naključji naletel na zaljubljeni parček, kakor svet pravi. Pa pri mojej veri, da je lepo vzrastla Cilja, kakor konoplja ravno, pa obraz ima kakor makov cvet in pa oči, povem Vam, črne, goreče oči kakor živo oglje, in govoriti umé, da jo je veselje poslušati. Jaz sem se o tem prepričal sam, ko je z Vašim sinom ondi na strmini ob znamenji slonela, pa debele solze so jej kapale po lici, ker ljubček je bil žalosten, da mu je glava na prsi visela in dejal je:

„„Cilja, saj veš in poznaš očeta, srca nimajo zá-me. In zdaj bode vsemu konec, na vojsko pomarširamo, nazaj me več ne bo.““

Tako je pripovedoval birič, ko se ga je jelo prijematı žganje in tudi Viženčarju je postajal polagoma jezik okoren, prejšnje srditosti je pozabil, tovarišu žulavo desnico pomolil in dejal:

„Prijatelj, glavo bi ti ubil, ko bi vedel, da lažeš, a tako ga bodeva zvrnola še nekaj kupic, ker si mi odkril resnico. Pa povém ti povrh, glej da zveš, kje se potika sin, in gosposki naznaniš, da nimam novcev zá-nj in da mi je prav, če mi ga s pota spravi, — saj delati noče, povrh bi se pa ženil rad, a naj se le kakor cigan za plotom, na Viženčah pa nikdar ne, le razumi me.“

„Goloba odnese kmalu cesarski orel, kaj pa bode z nedolžno golobico in praznim golobnjakom potem?“ norčuje se birič, pogleda globoko tovarišu v oči in pristavi: - „Meni se dozdeva, da stari še lahko dovrši, kar je mladič zamudil; lepo posestvo ima, žene ne, in deklico kakor nagelj lepo pod streho, ki tudi gospodinjiti zna.“

„Molči!“ vzklikne zdajci Viženčar, a tako kakor da bi mu bile po godu te besede, in prijeten smeh mu igra okoli usten. „Šestdesetleten ženin in osemnajstletna nevesta, kaj misliš, kaj pa svet poreče?“ odvrne potem.

„Svet naj govori, kakor mu je drago, če le nevesta pritrđi, pa je prav,“ odgovarja smeje se tovariš, polno kupo dvigne in pravi: „Na zdravje

Viženčar, kedar se zopet oženiš, me pa za svata povabiš, in s tvojo nevesto bi se tudi še zasukati znal, ti pravim.“

Komaj je pivec izgovoril te besede, ko strašno šipe na oknu zavené, in na mizo prileti težko grčevo poleno, ki steklenice na mizi razbije in biriča na desnici zadene, da zakolne in hotéč upognoti se pod omizje pade.

„Peklo in vrage!“ vzklikne zdajci Viženčar, plane kvišku, zgrabi po puški na steno ter kolnéč na dvorišče hiti. A bilo je zastonj. Čez četrt ure se zopet vrne in pijanega tovariša ogovarja: „Birič po konci, loviti pojdi hudiča, ki si ga klical, jaz ga ne bodem.“

„Janče, Janče, roko si mi zdrobil,“ stoka birič, „dobro vém, da si bil ti, a nihče drugi.“

Tako sta se prepirala v temi gospodar in gost, dokler ni zaspal drugi strahú pred maščevalnimi poleni pod klopjo, prvi pa se je po tej dogodbi popolnoma iztrezil. Pozno v noč je še hodil Viženčar po sobi gor in dol. In čudno, kolikor bolj mu je temnela podoba njegovega sinú v razsrjenej glavi, toliko svetlejše je stopala ženska, katero mu je birič tako mojstersko narisal, v sredino vseh njegovih mislij.

II.

Drugo jutro je Viženčar pozneje vstal, kakor je bila sicer njegova navada. Birič je bil že gotovo čez goro in plan, ko je pri hrastovej mizi v veži sedéč zaspane oči mel in z mezincem leve roke pipo tobaka tlačil.

Ker ni bilo nikogar domačih na ogled in se mu je jelo od dolgega časa zdehati, stopi na vežni prag, zavpije proti stranskim poslopjem: „Cilja!“ ter bolj tiho pristavi: „Vrag naj jo vzame družino, piščanec v kurniku bode kmalu več postrežbe in veljave imel, kakor jaz.“

Precej potem se izza vrtné ograje ozre mlada deklica in pravi: „Oče, precej pridem.“ Izgovorivši izpusti motiko, s katero je gredice delala, in prišedši na vežni prag nadaljuje: „Jaz sem mislila, da še spite oče, zatorej vas nisem hotela buditi, ko je birič na vse zgodaj odhajal in mi isti list, ki na mizi leži, izročil menéč, da ga oddajte, komur je napisan.“

Končavši si s predpasnikom roki obriše in v kuhinjo po zajutrek hiti. Starec pa zre molčéč in kakor zamaknen v njo. In čudno, zakaj se mu dozdeva baš danes lepša kot sicer, zakaj je njeno lice prijaznejše, njene oči bolj žareče, njene dolge s pisanim trakom prepletene kite bolj črne barve, in njen vitki, nekako gosposki život tako prikupljiv staremu pogledu? Ko Viženčar za svojo deklo Ciljo tako gleda, vrne se ona iz kuhinje in skledo zavretega mleka in pol hleba črnega kruha pred-enj na mizo postavi.

On poslednjega niti ne pogleda, temveč po lističi, na mizi ležečem, seže in ga deklici podá, rekóč: „Na, pa ti oddaj cesarski ukaz, saj gotovo veš, kje je oni, ktereга išče gosposka!“ Pri teh besedah lahno kakor dvajsetleten mladeneč tovaršico za roko ulovi in pravi: „Cilja, ne ustraši se, ko zveš, kaj je zapisanega na tem listu. Jaz sem ti mož-beseda in tu imaš mojo desnico, da je boljše za te, če si pametna in ubogati hočeš. In zdaj je zadnji čas, da se je spremenilo vse na dobro.“

Izgovorivši upré pogled v plaho deklico, da ona sraméč se obraz pobesi in poobjemši jo okoli pasú primora jo, da sede poleg njega. A Cilja zdajci po vsem obrazu zarudi, roka se jej trese, siloma zopet vstane in pravi: „Oče, jaz vas ne razumem, kaj namerjavate danes, — ter se boječe okoli sebe ozre, kakor bi hotela reči: „Kaj bi si mislil kdo, ko bi naju videl tako?“

Starec je v malej zadregi, kar naznanja s tem, da dekličino desnico izpusti, obe roki v hlačna žepa potisne in z denarnim drobižem v njih žvenketajoč, nepremakljivo pred se na mizo zre, kakor da bi hotel opazovati, kako so črvi v teku let orehov les razkrižali in razorali. Posled se bolj skrivši izpod čela po deklici ozre, komolca v kolenu in glavo v dlani podpré in proti tovaršici nagnovši se pravi: „Torej ti nočeš in trmasta in svojeglavna ostaneš? Kaj pa potem porečeš, če ti povem, da imam tudi jaz nekaj pravice in dolžnosti do tebe?“

Potem še enkrat deklico za roko ulovi govoréč: „Sem k meni sedi in poslušaj, potem pa sama sodi, kakor ti drago!

Kdo sem jaz, veš in ti je znano, da tvoj oče nisem in brat ne, pa da sem te imel vedno kakor lastno hčer in sestro.

In še danes bi dal najlepšega vola ali kravo iz hleva ali pa še več, ko bi bilo potreba, da bi teh sivih las ne bilo na glavi, da bi mi bilo čelo gladko, kakor ga mladi ljudje in neveste ljubijo, pa da bi ti spoznati hotela, da sem Viženčar, ki ima najlepše posestvo na daleč okrog in pa voljo in srce osrečiti novo gospodinjo, ktere že dvajset let pogreša.

Že davno so mi svetovali, naj si poiščem novo ženo, a hotel nisem, saj sem imel Mino pri gospodinjstvu, zdaj pa že v grobu počiva.

Kaj bode potem s Ciljo, ubogo siroto, brez očeta in matere? Srce bi me bolelo, ko bi jo moja žena pisano gledala in podila od praga, kjer je odrastla. In pa kaj še, sveta obljuba me veže na nekaj, od česar me nihče kot rimski papež sam odvezati ne more, in tega še do danes nisem živej duši odkril, a tebi vendar hočem. Moja ranjca žena, Bog jej daj večni mir, ležala je ravno v otročjej postelji na drugem porodu. Že tri dni smo čakali novorojenca, a zastonj.

Pripeti se, da so bili ravno cigani tedaj v našem kraji in med njimi ženska, ki je slovela zaradi zdravniške vednosti. Ko vidim, da je ranjca žena v smrtnej nevarnosti, hitim za cigani, molim in obljubujem med

pôtem, da plačam pet maš na gori pri svetem Ambroži in da vzamem revnega otroka za svoieca bi mi Bog utegnil vzeti lastnega, ki ga pričakujem, če ti. In v resnici dohitim cigane in čarovali, in ona se vrne z menoj z lastnim m v naročji. Njenim zdravilom se pom bil jaz prepričan, mrtvega otroka,

583
171

nel naznaniti slabotnej ženi, s smrtjo in drugi, materi je odleglo in ci- pustila lastnega, črnooko, črnolaso a Ciljo, ker se je rodil pravi otrok živo veselje je imela mati — z zapuščeno , da je njena in jaz si jej nisem upal resnice na- se neki večer pozno domú vrnem, najdem tebe v naročji mrtve matere.“

Pri teh besedah preneha pripovedovati, zatisne z rokama oči in ko si z dlanjo debelo solzo raz njih obriše, nadaljuje: „Cilja, zdaj veš, kdo si ti in kdo jaz, in veruješ, da me vežejo dolžnosti do tebe. Ker je zvedela po smrti moje žene vsa okolica o tej dogodbi, nisem te mogel imenovati lastno hčer, kakor sem sveto obljubil, — a danes čez dvajset let izpolnujem dano besedo in ti kličem: Bodi moja nevesta!“

Izgovorivši potegne z desnico po razgretem lici, upré svoje oko v blede deklico in ponavlja po dolgej tihoti: „Cilja, ali nimaš odgovora mojemu vprašanju?“

Zdaj še le se zgane deklica. Zarudela plane kvišku in pravi: „Oče, zakaj mi niste povedali prej te dogodbe, zakaj ste molčali dvajset let o tem, kar so brez dvoma govorili ljudje, kajti majali so mnogokrat z glavami, ko sem jih dohitevala ali srečavala iz cerkve gredóč. Zdaj ko je prepozno, mi je jasno vse.“

Zopet je nastala tihota pri teh besedah. In če sodimo po tem, kako je spreminjal starec barvo na obrazu, kako je pobesil glavo in nekaj nerazumljivo pred se mrmral, vidimo, da je bil v neprijetnem položaji.

„Prepozno torej, prepozno,“ ponavlja glasneje Viženčar, pogleda nekako resneje v deklico ter pristavi:

„In ali ti hočem povedati morda, zakaj ti prihaja prepozno moja ponudba, zakaj ti je čelo Viženčarja preveč nagubančeno, njegovi lasje presivi, njegov život preupognen in njegova roka, ktere bi se oklenolo na stotine deklet, prestara?“

Pri teh besedah še hoče enkrat strmečo deklico poobjeti, nagne se še enkrat prijaznega obraza proti njej, a ko tovaršica boječe vzklikne: „Oče, ne morem, ne smem,“ in se mu umakne, udari jezno s pestjo ob mizo, vstane in molčéč iz sobe odide.

555

A zdaj vzkipi dekličina osupnenost in skrivno gorjé do vrha. Čez belo omizje omahne in toči solze, da se jej uderó izmed prstov, s katerimi je zakrivala svoj otožen obraz.

III.

Za Viženčarjevim poslopjem se dviguje strm, s smerečjem in sključenimi borovci obraščen hrib, sem ter tja se najde tudi grčav ali strohnel gaber in kaka osamela bukev. Črez to višavo pelje edina pot na planine, ako smemo s koreninami preraščeno in od hudournikov razdolbeno cesto tako imenovati.

Za hribom se razprostira na vzhod in zahod odprta dolina, tako zvana viženska planina. Tri pastirske kočé nahajamo ondi; srednja je Viženčarjeva, ena Jagosceva in zadnja, v vznožji strmega Krvavca, je barona Križkega.

Poslednja je najprostornejša in v zavetji pred mrzlim severjem, ki pogosto tu svoje burke uganja, da ob poletji jagnjeta in koze raz pečin v prepade meče.

Na borovčevem štoru je sedel prihodnjo noč pred Križko kočó človek. Ker je imel glavo uprto v dlani in je luna le sem ter tja posijala izza oblakov, ne moremo povedati, kakov je bil njegov obraz, a če sodimo po dolgih črnih kodrastih lasih, ki so mu viseli izpod pokrivala, na katerem je bilo utakneno zakrivljeno pero divjega petelina, in po krepkih, žilavih rokah in širokih plečih, ogrnenih s kratko kamižolo, rečemo lahko, da je bil mlad in močán. Dolgo časa je počival molčéč, posled pa govoril sam s seboj: „Zakaj nisem ubil črepinje črnej kavki, cesarskemu biriču, ki se utikuje v stvari, ki ga toliko nadlegujejo, kakor lanski sneg. A ušel mi še ni, če Bog dá. Poznal me bode in zvedel, kaj se pravi, pošteno deklico obirati v pričo onega, ki nima srca za me.“ Izgovorivši skrči pesti, plane kvišku, pobere grčav krepelec, ki mu je za palico služil, popravi kamižolo in se ozre v mesec, ki je ravno izza oblakov pogledal, rekóč: „Zdaj grem, le poglej me, zaspani tovariš! Po vojaški list grem, da ga raztrgam in zmeljem v prah, kajti rajši vidim, da me koze v najvišji prepad na repu odnesó, kot bi vojakom služil, in ravno zato ne, ker bi radi, ker bi ves svet rad ugonobil Jančeta, a ga ne bode.“

Tako se je grozil mladeneč, in lepe, duhovite oči so mu žarile kakor za kažipot. V resnici bil je v jezi strašen videti. Kakor orjaku se je videla njegova ravna, visoka postava v mesečini, ko je po strmejši, skalnatejši stezi v dolino proti gošči korakal. Še nekaj časa se je čula njegova težka stopinja, ko je z okovanimi črevlji iskre ob kamenji kresal, in zopet je bilo vse tiho.

Pozno je moralo biti, ko dospe naš znanec na dvorišče vižensko, kajti čulo se je že petelinovo petje, in polna luna je stala sredi neba.

Najprvo ob konjskem hlevu postoji in poslušaj, ali morda stari hlapec Juri spi, potem izpusti hišnega psa, črnega kosmatinca Sultana, ki tiho cvili in se veselja po njem spenja, raz lanca, kakor da bi hotel zabraniti njegovo lajanje.

Ko je vse v redu, vzame izza skladnice drv malo lestvico ter jo lahko pristavi na severnej strani hiše, kjer so okna precej visoka, stopi na četrti klin in na omreženo in z belim prtom od znotraj pregrneno okno potrka.

Zdajci uho na šipo pritisne, ker se pa ničesar ne gane, potrka v drugo močnejše.

Zopet je bilo zastoj. Mladeneč se zgane, čaka, poslušaj in kliče: „Cilja, ali spiš? Odpri, nekaj važnega ti imam naznaniti, — potem pa grem, grem tako daleč, kakor je svet širok.“

Nihče ne odgovori, nihče se ne gane. Trkalec zdajci zbledi, nemirno popravi pokrivalo, ki mu je zlezlo na oči, upré se v okno s pestjo, in „cin, cin“ se čuje, ker je šipo nevedoma utrl, in ko se potem ozre v spalnico, zagleda v mesečini prazno posteljo. Kaj je to, si misli. Kar pomnim, spala je tu Cilja, zakaj nocoj ne, kaj se jej je utegnolo pripetiti in ali je morda več domá ni. Teden dnij je še le, kar je odšel, kar se je sprl z očetom, ker so mu očitali, kaj pravi svet o njem in o domačej deklici, in ker je pritrdil, da bode le ona nekdanj njegova nevesta, ali nobena, sunol ga je lasten oče čez prag in — preklel. In tedaj je jokala Cilja in mu obljubovala, da mu ostane zvesta, da poskusi vse, omečiti trdega očeta.

In zvedeti mora še Janče nocoj kako in kaj, prej ne more od doma. Zaradi tega zapusti okno, odpre siloma lesena vratica, ki zapirajo na južnej strani podstrešje, in pride po tem nenavadnem potu v vežo. Ondi ukreše luč, gre v kuhinjo, v spodnjo sobo in opazi povsod, da je vse v nekakem neredu, akoravno je Cilja najboljša gospodinja in ima povsod svoje okó. Na ograji pri peči najde celó staro Ciljino obleko, ktero je nosila pri delu, njenih lepo opisanih nedeljskih čevljev pa ni na polici, kjer so bili vedno, če ni bila v cerkvi pri fari, in tudi njene molitvine knjižice manjka v tramovej počí. Kaj je to, dobrega ne pomeni. V tej nepričakovanej zadregi hiti Janče iz sobe skozi vežo v nasprotno stran, kjer je spalnica očetova. Lahno oddrsne nezaklenene duri in najde na postelji spečega, a popolno opravljenega očeta, Viženčarja. Na mizi poleg postelje stoji na pol prazna velika steklenica žganja. Gotovo je pil pred spanjem in zaspal v žganjskej omotici.

Nevedoma se zgane sin, ko vidi pred seboj osivelega roditelja, kteremu se bere celó spečemu na obrazu, da ne uživa sladkega mirú in pogovarjajóč se v spanji, kriči zapored: „Janče, Janče, beži, jaz te sovražim, beži, skrij se, preganjajo in sovražijo te vsi, ki te poznajo.“ Milo

se stori mladenču v tem trenutku. Zakaj tava po noči kakor tat v lastnej hiši, zakaj se potika kakor tihotapec po planinah, zakaj se skriva ljudem? Zato, ker ima čudnega očeta, ki ga sovraži na stara leta, akoravno ga je ljubil nekdam kot lastno okó, in zato ker misli noč in dan na ubogo deklico.

Dolgo stoji Janče nepremakljiv pred spečim očetom in posluša sanje, ki se mu pletó v glavi. Posled se starec nenadoma zdrami. Kakor preplašen iz čudnih sanjskih podob plane kvišku, a zagledavši sina poleg brléče svetilnice, zakolne in vzklikne: „Rokovnjač, kdo ti je dovolil skozi zaprta vrata v mojo hišo? Kaj hočeš v poznej uri?“

Izgovorivši si mane zaspane oči, po steklenici z žganjem poseže in v enem požirku zadnji ostanek izpije, potem se pa, ne menéč se dalje za sina, zopet uleže.

Mladeneč nekaj časa molči, potem bližje k postelji pristopi in pravi: „Da me niste klicali domú, to vém. Vendar prišel sem sam po list, ker ga nočete za menoj pošiljati, kakor ste trdili biriču. Dajte mi ga torej, da vam s pota v vojsko grem. Ondi švigajo bajè svinčene krogle, morda se me ktera usmili ter vam iste novce prihrani, ki bi jih morali za me šteti, ko bi me hoteli odkupiti. No poslednjega zdaj ni potreba več, tudi je prepozno. Janče hoče biti vojak, takov vojak, da bodo tri fare govorile o njem in da bode viženska hiša imenitna, kakor so cesarski gradovi.“

Nekaj časa je tihota potem. Viženčar se ne gane, kakor da bi ne bil čul strupenih sinovih besed, a posled ga kakor je videti, siloma strast premaga. Kvišku plane in zgrabi za puško, ki visi ob steni, nameri na sina in kriči: „Poberi se mi iz očij, ali pa se spozabim, da si moj sin!“

Sin sicer zbledi, a se ne gane. Posled odpne celó s srebrnimi gumbami zapet brezrokavnik, razgali srajco iznad prsij, položi prst desne roke na levo stran in mirno pravi: „Oče, pomerite sèm, tu je srce, tu zadenete najbolje, če vam je po volji? Vendar predno s sveta grem, poprašam vas še, kje je Cilja? Ni je več tu, kakor sem se prepričal, in z njo še moram prej govoriti.“

Starec osupne pri teh z nepopisljivo milobo govorjenih besedah, puška mu omahne in nekako boječé pravi: „Išči sam deklino trmoglavo, če hočeš, jaz ti je ne bom. Ubogati ni hotela, in kdor ne uboga, nima prostora pod mojo streho, to si zapomni!“ Izgovorivši zopet puško na steno obesi in sobo zapusti.

Janče je bil sam v spalnici. In čudna sprememba se je vršila v njegovih prsih, kajti prej mirne lepe oči zažarele so kakor pol pogaseno oglje, ko potegne vihar, čelo visoko in prijazno se mu je zmračilo, tresel se je na vsem životu, da se je moral opirati z desnico ob očetovo posteljo.

Zdajci se vrne Viženčar. Neki papir vrže sinu pod noge in pravi: „Tú je vojaški list. Gosposka te išče. Pojdi, kamor se ti veli, in če se spametuješ v cesarskej suknji, vrni se, pozabiti hočem, kar je bilo. Zdaj pa nimam vinarja za te. Ne škoduje ti skusiti nekaj svetá. Morda pri tem tudi beraškega dekleta pozabiš in ono tebe.“

„Rad grem, ne skrbite, obljubil sem vam, da bodem imeniten vojak, da vam nekaj stotakov prihranim, da mlade ciganke v zakon ne jemljem,“ pravi sin, pobere pisanje, ozre se vá-nj, kakor da bi hotel čitati, kar stoji notri zapisanega, potem — ga raztrga v drobne kose in vrže skozi odprto okno na prosto, rekóč: „Viženčarjev ne potrebuje takovih vabil. Sam gre in sam pride, kedar hoče in ga je volja. Potem poseže na steno po puško in pristavi: „Dober vojak potrebuje orožja, in ta risanca je vajena svinca. Spremila me je toliko potov v goro, zakaj bi me danes ne, ko grem zadnjič neveste iskat, katero ste vi sunoli čez prag za sinom, ker ni hotela poslušati ženitninske ponudbe šestdesetletnega starca.“ Izgovorivši hoče oditi, a Viženčarju, ki je umel zadnje besede, zavré zopet kri, za puško zgrabi ter jo hoče kričéč in kolnéč sinu izviti. Vname se hud boj. Po nesreči se izproži orožje in rani starca v dlan, da se mu vlije kri in da omahne na posteljo nazaj. Sin pa zapusti hišo, prekorači dvorišče, pokliče starega hlapca ter mu ukaže, naj obveže očetovo rano, sam pa preskoči plot za poslopjem in v noči izgine. (Dalje pride.)

Najlepši zaklad.

Here they are, I have
saved my treasure.

O. Goldsmith.

Na skalnatej obali razválina stoji,
Kjer Dunav veličastni šumé se tja vali;
Tu blesketal se v solnci nekđaj ohol je grad,
V njem bival blizu Turske kristjan, Slovan bogat.

Imel je blago ženo, nje srce vse častí;
Imel je hčer prekrasno, ki daleko sloví.
Hči videla pomladi je komaj trikrat pet,
A viteški mladeneč že vsak za njo je vnet.

In poleg lepe hčerke igral je bratec mlad,
Skakljaj je po livadah, nabiral cvet in sad;
In sestra, rajska slika varuha angelja,
Ga kliče, nežno svari ter mu rokó poda.

In ko večerno solnce na gradu križ zlati,
In na oboku neba se zarija žari:
Sta zopet doigrala sestrá in mladi brat,
Zapuščata livade in vračata se v grad.

